

УДК 791.22(477)“1991/2022”

DOI <https://doi.org/10.15407/nte2024.01.075>

СУПРУН-ЖИВОДРОВА АНАСТАСІЯ

аспірантка Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, режисер та продюсер кіно і ТБ (Київ, Україна).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1633-6417>

SUPRUN-ZHYVODROVA ANASTASIIA

PhD student at the M. T. Rylskyi Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine, film and TV director and producer (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1633-6417>

Бібліографічний опис:

Супрун-Живодрова, А. (2024) Жанрово-стилістичні особливості українського ігрового кінематографа періоду незалежності. *Народна творчість та етнологія*, 1 (401), 75–87.

Suprun-Zhyvodrova, A. (2024) Genre and stylistic features of Ukrainian fiction cinematography of the period of independence. *Folk Art and Ethnology*, 1 (401), 75–87.

© Видавництво ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2024. Опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ІГРОВОГО КІНЕМАТОГРАФА ПЕРІОДУ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Анотація / Abstract

Стаття присвячена визначенню жанрово-стилістичних особливостей вироблених в Україні ігрових повнометражних фільмів упродовж 1991–2022 років. За допомогою аналізу теоретичних праць із кінознавства, жанрової теорії, семіології та історії кіно пропонується визначення поняття «жанру» як сукупності повторювальних синтаксично-семантичних структур, окреслюються основні зв'язки жанру із соціокультурним та історичним контекстом. Зокрема, проаналізувавши 949 аудіовізуальних проєктів із «Бази національних фільмів України», які були створені за роки незалежності, виявлено, що найбільша кількість вироблених аудіовізуальних творів припадає на ігровий вид кінематографа. За жанрово-тематичним спрямуванням ігрового кінематографа виокремлено присутність синтаксично-семантичних структур 46 жанрів. Доведено, що найпопулярнішим із них у виробництві є драма – 25 % від загальної кількості ігрових кінострічок. Такий відсоток є значною перевагою над присутністю інших жанрів. Аналіз даних з бокс-офісу кінотеатрального прокату в Україні за 2020 рік виявив розбіжності між кількістю вироблених кінострічок певного жанрово-тематичного спрямування та вподобаннями українських глядачів. Отже, спростовано припущення, що переважання певних жанрів у виробництві українського аудіовізуального мистецтва відображає культурні потреби українців. Також таке порівняння спростувало твердження про те, що відсутність певних жанрів в українському медіапросторі свідчить про чужорідність наративної конструкції таких фільмів до культурних особливостей українців, адже до п'ятірки лідерів глядацьких вподобань входить, наприклад, жанр жахів, який в українському виробництві присутній мінімально. Результати дослідження мають теоретичне

та практичне значення для кіновиробництва в Україні, а також формують дослідницьку нішу для подальшого вивчення розвитку кожного окремого жанру, що присутній в українському аудіовізуальному мистецтві років незалежності.

Ключові слова: жанр, аудіовізуальне мистецтво, жанрове кіно, українське кіно, жанрова система, ігрове кіно, драма, статистичне дослідження.

The article is devoted the definition of genre and stylistic features of fiction films produced in Ukraine from 1991 to 2022. Using the analysis of theoretical works on film studies, genre theory, semiology and film history, it is proposed to define the concept of "genre" as a set of repetitive syntactic and semantic structures, the main connections of the genre with the socio-cultural and historical context are outlined. In particular, after analyzing 949 audiovisual projects from the «Base of National Films of Ukraine», which have been created during the period of Independence, it was found that the largest number of produced audiovisual works belongs to the fiction type of cinema. The presence of syntactic and semantic structures of 46 genres has been identified according to the genre and thematic direction of fiction cinematography. It is proved that the most popular genre in production is drama – 25 % of the total number of feature films. This percentage is a significant advantage over the presence of other genres. Analysis of data from the box office of cinema distribution in Ukraine for 2020 has revealed discrepancies between the number of produced films of a certain genre and thematic direction and the preferences of Ukrainian viewers. In this way, the assumption that the predominance of certain genres in the production of Ukrainian audiovisual art reflects the cultural needs of Ukrainians has been refuted. Such a comparison also disproved the claim that the absence of certain genres in the Ukrainian media space testifies to the foreignness of the narrative structure of such films to the cultural characteristics of Ukrainians, because the top five audience preferences include, for example, the horror genre, which is minimally present in Ukrainian production. The results of the study have theoretical and practical significance for film production in Ukraine, and also form a research field for further study of the development of each individual genre present in Ukrainian audiovisual art of the period of Independence.

Keywords: genre, audiovisual art, genre cinema, Ukrainian cinema, genre system, feature film, drama, statistical research.

Період незалежності, розвиток технологій та формування системної фінансової підтримки з боку держави надали змогу українським кінематографістам виразити свої ідеї, переживання, бачення світу та реакції на події в суспільстві у своїх кінострічках. Це позначилося на розширенні жанрово-тематичного діапазону в анімаційному, ігровому та документальному кінематографі, кіно-серіальному, телевізійному та комерційному відеовиробництві в Україні. Дослідження проблеми жанрово-тематичного розвитку в українському аудіовізуальному мистецтві років незалежності – одне з найбільш актуальних питань кінознавства. Жанр є не лише важливою складовою теорії та історії кіно, а й віддзеркаленням соціокультурних процесів, ставленням до них суспільства та митців, чинником культурної дифузії засобами аудіовізуального мистецтва [9, с. 35]. Дискусії щодо статусу кіножанрів виникають, зокрема, через різні причини у їх використанні: кінознавці, як правило, визначають жанри

для цілей інтерпретації та критичного аналізу [2, с. 37], а виробники, публіцисти та аудиторія можуть використовувати їх як інструменти опису й певних очікувань. Американський кінокритик і теоретик Біл Ніколс у своїх дослідженнях стверджує, що жанр – це наслідок історичного розвитку кінематографа та суб'єктивного ставлення до проблеми самого автора [13, с. 120].

Проблеми дефініції кіножанру, появи нових жанрів, їх структурування та розмежування неодноразово ставали приводом для суперечок багатьох дослідників, що стимулювало використання міждисциплінарного підходу до вивчення означеної проблеми. Як зазначає у своєму дослідженні Л. Кульчинська, «кіножанр визначається передусім як дискурсивний конструкт, упорядкована сукупність фіксованих значень, закріплений спосіб класифікації та інтерпретації кінематографічного матеріалу» [6, с. 130]. Жанр є невід'ємною частиною конструкції кінофільму, який закладає фундамент для наративу, аналізу та його сприй-

няття глядачем. Американський кінознавець і дослідник жанрової теорії Рік Олтмен визначає жанр семантико-синтаксичним підходом, а жанрове кіно вважає «негласним» контрактом між глядачем та творцями фільму [10, с. 31–32]. У форматі функціонування кіновиробництва як бізнес-моделі, індустрії, яка реагує на попит, можна припустити, що кількість вироблених кінострічок певного жанру може спиратися на вподобання споживачів. Проте аудіовізуальне мистецтво має не лише задовольняти попит глядачів. Як зазначає Рік Олтмен, «Голлівуд не просто висловлюється бажанням публіки, і не просто маніпулює аудиторією, як може здатися на перший погляд. Навпаки, більшість жанрів проходять період адаптації, під час якого бажання публіки підлаштовуються під пріоритети Голлівуду (і навпаки)» [10, с. 147]. Жанр розвиває кінематограф як індустрію та формує глядацькі очікування. У 1960–1970-х роках поняття «жанрового кіно» розглядалось у контексті загального піднесення наукового інтересу до феномена масової культури, що сприяло дослідженню Ральфа Коена розглядати кіножанр як фактор розвитку кіноринку, а не культури [11, с. 210].

Грунтовні дослідження з теорії жанру проводили американські, європейські та австралійські мистецтвознавці, опираючись на аналіз переважно голлівудських кінострічок, теоретичні праці з літературознавства, лінгвістики, семіології, психології, соціології та історії мистецтв. Перші кроки теорії кіножанрів кінознавців Лео Брауді, Дюдлі Ендрю, Стюарта Камінського базувалися на літературній жанровій теорії [12, р. 53]. Девід Бордвел, Рене Велек, Остін Ворен, Цветан Тодоров та Рік Олтмен зробили значний внесок до розуміння особливостей кіножанру з точки зору специфіки кінематографа.

Вітчизняні дослідники зосереджували свою увагу на розвитку окремих кіножанрів в українському радянському ігровому кіно (В. Миславський, О. Безручко,

Н. Хайдар), українському документальному кіно (К. Шершньова), розвитку окремих жанрів сучасного українського аудіовізуального мистецтва (Т. Журавльова). Проблеми екранної ідентичності України досліджуються Л. Брюховецькою, О. Мусієнко, С. Безклубенком, М. Зубавіною, Л. Новіковою, В. Войтенком та ін.

Особливе значення для теоретичного ґрунту нашого дослідження має монографія Лесі Кульчинської «Смислоутворення в кінематографі: жанрові механізми» [6], де авторка визначає основні теорії жанроутворення в кіно, механізми формування жанрових систем та жанрово-тематичні особливості в кінематографі Радянського Союзу. Незважаючи на ґрунтовні розвідки вітчизняних дослідників щодо окремих аспектів розвитку жанрів в різних видах аудіовізуального мистецтва в Україні, досі не було представлено дослідження, яке б характеризувало, узагальнювало жанрово-тематичні особливості українського аудіовізуального мистецтва періоду незалежності та мало практичне застосування.

Мета статті полягає у визначенні жанрово-стилістичних особливостей українського ігрового кінематографа часів незалежності.

Об'єкт дослідження – український ігровий кінематограф періоду незалежності.

Предмет дослідження – жанрово-стилістичні особливості вироблених в Україні ігрових повнометражних фільмів упродовж 1991–2022 років.

Гіпотези дослідження – в Україні присутнє значне переважання у виробництві ігрового кінематографа, серед якого найпопулярнішим жанром є драма; в українському аудіовізуальному мистецтві періоду незалежності спостерігається тенденція до жанрово-тематичного різноманіття та гібридизації жанру; переважання певних жанрів в українському аудіовізуальному мистецтві відображає культурні потреби українців; відсутність певних жанрів в українському медіапросторі свідчить про чужорідність

нарративної конструкції таких фільмів до традиційних та культурних особливостей українців.

Матеріали та методи дослідження. Матеріалом для проведення дослідження є «База національних фільмів України» Державного агентства України з питань кіно [1], а саме – інформаційні картки каталогу, де вказано жанр українських ігрових, документальних та анімаційних повнометражних кінострічок, вироблення та реліз яких відбувся до 2022 року в Україні. «База національних фільмів України» створювалася Держкіно у 2021 році з метою забезпечення функціонування інформаційної платформи про аудіовізуальний сектор України. База є онлайн-довідником, що є у відкритому доступі на офіційному сайті Державного агентства України з питань кіно. Каталог містить фільми українського виробництва від 1911 року, які були створені за підтримки як державних, так і приватних інституцій.

У своєму дослідженні ми застосовували функцію пошуку фільмів з урахуванням таких фільтрів: за роком виробництва – від 1991 до 2022 року; за видом – повнометражний ігровий, документальний, анімаційний фільм; за стадією виробництва – завершений проект; за джерелом фінансування – будь-які джерела фінансування. На ресурсі також представлена функція пошуку аудіовізуальних творів за жанром, що включає 58 одиниць. Фільми, які входять до поля нашого запиту, відображалися в категоріях 46 жанрів. Належність кожного конкретного аудіовізуального продукту до певного жанру або жанрів визначалася творцями фільму. На основі наданих інформаційних матеріалів про фільм від його творців Держкіно вносить ці дані до «Бази національних фільмів України». Цей факт спричинює певні обмеження в дослідженні, адже інформація про належність фільму до певних жанрів може висвітлюватись не повною мірою: наприклад, вказування

лише на одну з наявних у фільмі жанрових конструкцій або недостовірне визначення жанрової належності фільму через проблеми дефініції жанру та їх гібридизації. Також варто відзначити, що каталог налічує не всі українські фільми, але це єдина офіційна відкрита база даних українського аудіовізуального мистецтва, створення якої було ініційовано державною інституцією. У дослідженні брали до уваги лише ті фільми, які мали визначення жанрової належності та були відображені в каталозі. Якщо одна кінострічка суміщає кілька жанрів, то брали до уваги кожен із наведених жанрів, адже для дослідження важливим є зазначення семантико-синтаксичних структур усіх жанрів задля характеристики жанрово-тематичного діапазону українського кінематографа.

Для визначення вподобань та попиту українських глядачів на жанри кінематографа використовували результати досліджень українського профільного видання Media Business Reports щодо аналізу бокс-офісу за 2020 рік з розмежуванням кількості придбаних квитків за жанром фільму [8].

Задля виявлення найбільш популярних жанрів в українському аудіовізуальному виробництві років незалежності застосовували методи описового статистичного дослідження з розмежуванням українських аудіовізуальних творів 1991–2022 років виробництва за видом твору (ігрове, документальне, анімаційне) та подальшого типологічного групування їх за жанром. За допомогою математичних розрахунків співвідношення та пропорції створено графіки з відображенням відсоткового розподілу жанрів до кількості кінострічок, що їм відповідають.

Для визначення жанрово-тематичних особливостей українського аудіовізуального мистецтва періоду незалежності на основі отриманих статистичних даних застосовували метод емпіричного аналізу, контент-аналізу та структурно-функціональний метод.

Результати дослідження.

У руслі «жанрово-тематичного планування» в кінематографі Радянського Союзу жанр розумівся не як спосіб художнього осмислення дійсності, а нормативно редукувався до висвітлення ідеологічних концептів. З відновленням незалежності в Україні митці аудіовізуального мистецтва звертають увагу на соціальні проблеми, раніше заборонені теми та історії, які задовольняли б інтерес глядача, а не жанрово-тематичний план держзамовлення. З початку 90-х років ХХ ст. можна спостерігати появу нових жанрів для вітчизняного кіновиробництва, укорінення та трансформацію вже існуючих жанрів. В Україні з'являються кінострічки, що формують окремий жанрово-тематичний напрям, – «фольклорне кіно». Особливу увагу привертають фільми «Фучжоу» М. Ілленка, «Відьма» Г. Шигаєвої, «Голос Трави» Н. Мотузко. Ці фільми відрізнялися від традиційного поетичного кіно, адже

вони не мали епічного характеру чи прагнення показати характер духу етносу. У цих стрічках фольклор виступає як інструмент осягнення дійсності крізь побутове, гумористичне, фантазійне.

Глядачі стають більш вимогливими у своїх смаках, що вимагає від творців нового підходу та нових історій. Притаманна сучасності мультижанровість присутня і в українському аудіовізуальному мистецтві періоду незалежності, адже абсолютна більшість ігрових повнометражних кінострічок (85 %) налічує риси щонайменше двох жанрів. Проаналізувавши 949 аудіовізуальних проєктів з «Бази національних фільмів України», які були створені в Україні в роки незалежності, виявлено, що найбільша кількість вироблених аудіовізуальних творів припадає на ігровий вид кінематографа (751), на другому місці – документальне кіно (183), на третьому – анімаційні фільми (15) (табл. 1).

Таблиця 1

**Кількість вироблених в Україні повнометражних кінострічок з 1991–2022 роки
(за даними відкритого каталогу національних кінофільмів
Державного агентства України
з питань кіно):**

Жанр	%	Кількість фільмів
Ігрові повнометражні кінострічки	79%	(751 фільм)
Документальні повнометражні кінострічки	19%	(183 фільми)
Анімаційні фільми	2%	(16 фільмів)

За жанрово-тематичним спрямуванням ігрового кінематографа виявлено 46 виокремлених жанрів.

Найпопулярнішими у виробництві жанрами в ігровому кінематографі визначаються (табл. 2):

- драма (25 %);
- комедія (13 %);
- мелодрама (8 %);
- історичний жанр (7 %);
- пригодницький жанр (7 %).

Таблиця 2

Кількість ігрових повнометражних кінострічок, вироблених за період Незалежності, за жанрово-тематичною приналежністю:

Жанр	Кількість ігрових фільмів
Психологічна драма	4
Біографічний	11
Бойовик	33
Воєнний	25
Детектив	23
Дитячий	4
Драма	171
Еротика	9
Жахи	5
Історичний	45
Казка	8
Комедія	92
Кримінал	27
Мелодрама	54
Містика	12
Музичний	10
Мюзикл	6
Наукова фантастика	3
Пригоди	46
Притча	6
Психологічний трилер	5
Романтика	4
Сімейний	4
Соціальний	5
Трагікомедія	12
Трилер	19
Фентезі	10
Інше	33

Вагому присутність становить 28 із 46 виявлених жанрів серед кінострічок, які складають нашу вибірку (табл. 3). Інші вісім жанрів присутні у співвідношенні до 1 % до загальної кількості фільмів. Під час дослі-

дження жанрово-тематичної належності українських стрічок у «Базі національних фільмів» впливає й той факт, що драматичні, комедійні та мелодраматичні історії завжди переважали у вітчизняному кіновиробництві, починаючи з 1911 року.

Таблиця 3

Пропорційне співвідношення за жанром ігрових повнометражних кінострічок, вироблених за період Незалежності:

Жанр	Відсоток ігрових фільмів
Психологічна драма	1%
Біографічний	2%
Бойовик	5%
Воєнний	4%
Детектив	3%
Дитячий	1%
Драма	25%
Еротика	1%
Жахи	1%
Історичний	7%
Казка	1%
Комедія	13%
Кримінал	4%
Мелодрама	8%
Містика	2%
Музичний	1%
Мюзикл	1%
Наукова фантастика	0%
Пригоди	7%
Притча	1%
Психологічний триллер	1%
Романтика	1%
Сімейний	1%
Соціальний	1%
Трагікомедія	2%
Триллер	3%
Фентезі	1%
Інше	5%

Сьогодні найбільш популярним поєднанням жанрових елементів є фільми жанрів «історична драма» або «історична мелодрама». За останні десять років вийшли стрічки «Поводир» (реж. О. Санін, 2014), «Хайтарма» (реж. А. Сейтаблаєв, 2013),

«Червоний» (реж. Заза Буадзе, 2017), «Щедрик» (реж. О. Моргунець-Ісаєнко, 2023), «Ціна правди» (реж. Агнешка Голанд, 2019) та ін. У фільмі Олеся Саніна «Поводир» (2014) мелодраматична складова жанру не тільки зумовлює вектор розвит-

ку подій, а й звертається до загальнолюдських універсальних цінностей, а семантичний пласт історичного жанру наголошує на автентичності української культури та історії, на специфіці українського менталітету.

В історичній драмі Олеси Моргунець-Ісаєнко «Щедрик» (2023) відображаються події Другої світової війни, а саме історія трьох родин різних національностей: українців, поляків та євреїв, об'єднаних спільною бідою – війною. Події фільму відбуваються в Станіславові (тепер – Івано-Франківськ) й наповнені народними традиціями Різдва, українськими, польськими та єврейськими народними піснями. Кожна з родин ніби віддзеркалює одна одну в зовнішніх проявах. Жанрова конструкція історичної драми допомагає сформувати наратив, який звертається до необхідності збереження культурної спадщини та передачі національного самоусвідомлення нащадкам. Ці проблеми є актуальними й турбують сучасних українців, тож жанр історичної драми можна назвати важливим інструментом у процесі національної ідентифікації крізь екран.

Інша кінострічка, події якої також розгортаються в Станіславові та жанрова конструкція також належить до історичної, дуже відрізняється від інших історичних драм та історичних мелодрам. Фільм «Віддана» (реж. Х. Сиволап, 2020) за жанром є історичною мелодрамою. Кінострічка розповідає про складні відносини служниці й господині та її чоловіка. Мелодраматизм як драматургічна основа конфлікту визначає синтаксичну складову жанру фільму. Події фільму відбуваються в другій половині XIX ст., тож семантичний пласт фільму базується на дієгезисі, який висвітлює цю епоху: локації, декорації, реквізит, традиційні страви та костюми занурюють в атмосферу історичного періоду. Робота художника по костюмах вражає різноманітністю та кількістю образів, адже в кінострічці зібрано й використано близько 300 образів жіночих і чоловічих костюмів кінця XIX –

початку XX ст. Проте значний вплив на семантичну складову має художній метод «магічний реалізм». Основною ознакою магічного реалізму є наявність магії або незвичних подій, які не виступають дивом та інтегровані в реалістичний світ дієгезису фільму, а герої сприймають магічні елементи, не дивуючись та не пояснюючи їх з позиції логіки. Цікавою деталлю фільму є «оживлення» предметів інтер'єру та спілкування головної героїні з ними. Функція цих магічних елементів полягає в глибшому розумінні переживань героїні, тих обставин, у яких вона перебуває. Проте комізм цих елементів не дає змоги повноцінно заглибитись у мрійливе світобачення героїні та надати психологізму фільму. Варто зауважити, що 10 % сучасних українських кінострічок є продуктом екранізації літературних творів, у тому числі й «Віддана». Фільм є екранізацією роману «Фелікс Австрія» Софії Андрухович, що відчувається в самій екранізації: книжкова літературність мови акторів, поділ на розділи, використання недієгетичного наратора від першої особи. Спекулятивний еротизм у кінострічці також не працює на заглиблення в історію. Попри це, візуальне рішення фільму та жанрово-стильове поєднання робить його достатньо виразним серед українських історичних мелодрам.

Прийом «магічного реалізму» раніше також використовувався в українських кінострічках і грав або основну роль у драматургічній побудові фільму, або допоміжну. Драма «Коли падають дерева» М. Нікітюк також використовує елементи магічного реалізму, що поєднані з обставинами бандитських дев'яностих років. Здавалося б, несумісні семантичні структури магії та жорсткого реалізму додають фільму психологізму й порушують питання про реальність побаченого. Фільм розповідає історію молодої дівчини Лариси, яка закохана в бандита Шрама. Родина Лариси, особливо бабуса, осуджує її та намагається нав'язати на той час стереотипний сценарій життя, керуючись страхом

про те, що подумають люди. Стрічка наповнена атмосферою розрухи, що притаманна українському селу 1990-х років, особистими драмами, які рефлексують до травматичного досвіду суспільства, інтертекстуальними та магічними елементами. На противагу гіперреалістичним українським драмам, таким як «Погані дороги» (реж. Н. Ворожбит, 2021), «Донбас» (реж. С. Лозниця, 2018) та ін., фільм «Коли падають дерева» використовує багато художніх прийомів та зображально-виражальних засобів, що увиразнюють кіномову, торкаючись гострих соціальних проблем.

Вдалим у поєднанні жанрових елементів мюзиклу, комедії та пригодницького фільму став фільм А. Матешка «Трубач» (2014). У картині відображується історія юного трубача дитячого естрадно-духового оркестру Миколи Шевченка, який пише музи-

ку та привертає увагу всесвітньо відомого музиканта. Це абсолютно українська та сучасна історія, адже герої фільму живуть у Києві й розмовляють українською мовою. Присутність елементів різних жанрів, як-то романтична лінія, жарти, інтриги, підліткові мрії та проблеми, яскраве музично-пластичне рішення фільму, робить його сімейним. Кінострічка «Трубач» буде цікавою різним віковим категоріям, тож до перелічених жанрів можна додати ще й жанр сімейного фільму, якого в українському ігровому кінематографі дуже мало. В Україні найменше вироблено фільмів таких жанрів, як мюзикл, дитячий, наукова фантастика, фільм жахів, психологічний трилер, хоча за результатами дослідження профільного видання Media Business Reports глядачі охоче йдуть дивитися зарубіжні кінострічки жанру фільмів жахів [8].

Таблиця 4

Співвідношення кількості квитків, проданих в українському прокаті у 2020 році*
*кінофільми зарубіжного та українського виробництва

Жанр	Відсоток проданих квитків
Бойовик	15%
Фантастика	6%
Фентезі	18%
Мелодрама	6%
Фільм-катастрофа	3%
Блокбастер за коміксами	5%
Драма	6%
Анімація	11%
Військова драма	2%
Комедія	13%
Жахи	9%
Драмеді	3%
Військова комедія	1%
Трилер	1%
Історичний	1%
Документальний	1%

За даними аналізу результатів бокс-офісу в українському прокаті 2020 року (табл. 4, табл. 5) можна спостерігати найпопулярніші

жанри серед українських глядачів, які включають фентезі (18 %), бойовик (15 %), комедію (13 %), анімацію (11 %), фільм жахів (9 %).

Таблиця 5

Кількість квитків проданих в українському прокаті у 2020 році*
*кінофільми зарубіжного та українського виробництва

Жанр	Кількість проданих квитків
Бойовик	1494944
Фантастика	562323
Фентезі	1824284
Мелодрама	606349
Фільм-катастрофа	278337
Блокбастер за коміксами	508234
Драма	600138
Анімація	1100894
Військова драма	246885
Комедія	1328831
Жахи	858077
Драмеді	253424
Військова комедія	100949
Трилер	115546
Історичний	50000
Документальний	50000

Аналізуючи бокс-офіс українського прокату за 2020 рік, ми не можемо констатувати жанрові смаки українського глядача. Для цього необхідне проведення системних та ґрунтовних соціологічних досліджень, щорічний аналіз бокс-офісу кінотеатрального прокату, звітних документів стрімінгових платформ тощо. Проте навіть цих даних достатньо, аби засвідчити розбіжності між жанрово-тематичним інтересом українських глядачів та виробленими в Україні кінострічками. Українські фільми, телесеріали та анімаційні стрічки також присутні на таких міжнародних стрімінгових платформах, як Netflix та HBO Europe. Варто зауважити, що територія, на якій доступні українські фільми на Netflix, обмежується або територією України, або країнами Східної Європи. Наразі ката-

лог українських фільмів Netflix нараховує 48 проєктів, що включають 32 ігрові кінострічки, 13 серіалів та 3 документальні проєкти (табл. 6). Серед ігрових кінострічок – трагікомедія про проблеми стосунків батьків і дітей «Мої думки тихі» (реж. Антоніо Лукіч, 2019), історичне фентезі за мотивами роману Володимира Рутківського «Сторожова застава» (реж. Юрій Ковальов, 2017); сімейна комедія з українськими поп-зірками Олею Поляковою та Дзідзьо «Зірки за обміном» (реж. Олексій Даруга, 2021) та ін. За жанровим розподілом українських кінострічок, які присутні на стрімінговій платформі Netflix (табл. 6), можна побачити, що найбільш присутні комедійні фільми (12 стрічок), фільми жанру драма (6 стрічок) та пригодницьке фентезі (3 стрічки) [14].

Таблиця 6

Українські ігрові кінострічки, що присутні на Netflix за жанровим розподілом

Жанр	Відсоток кінострічок на Netflix
Комедія	43%
Драма	20%
Фентезі	10%
Історичний екшн	6%
Трагікомедія	6%
Історичний детектив	3%
Історична драма	6%
Військова драма	6%

Переважає більшість кінострічок, які представлені на стрімінговій платформі Netflix, мали комерційний успіх в українському кінопрокаті, що особливо стосується комедійних фільмів, які були презентовані на міжнародних кінофестивалях або вироблені компанією, що є основним дистриб'ютором українського контенту на Netflix, – кінокомпанією Film.ua.

Висновки.

За результатами проведеного дослідження підтверджено припущення, що в українському ігровому кінематографі років незалежності простежується тенденція до жанрово-тематичного різноманіття, адже жанрово-тематичний діапазон охоплює синтаксично-семантичні ознаки 46 жанрів, проте їх пропорційний розподіл між собою свідчить про слабкий розвиток жанрової палітри. Дослідження також підтвердило, що в Україні присутнє значне переважання у виробництві ігрового кінематографа – 79 % кінострічок від загальної кількості фільмів.

Доведено, що найпопулярнішим жанром у виробництві є драма – 25 % від загальної кількості ігрових кінострічок. Кожна четверта кінострічка, вироблена в Україні, представляє жанр драми. Майже в кожній країні світу цей жанр входить до п'ятірки лідерів за кількістю вироблених фільмів та

за кількістю переглядів. Тож, збентеження може викликати не першість жанру драма у вітчизняному кіновиробництві, а значний розрив між кількістю кінострічок інших жанрів. За своєю будовою драма – дуже обширний жанр, який часто поєднується із семантичними структурами військових, політичних, кримінальних, психологічних, еротичних або інших жанрів. Це жанр, який часто апелює до глибинних сенсів, висвітлює філософські або морально-етичні проблеми [3, с. 112], що найбільш цікаві українським митцям. В основі драми лежить конфлікт головного героя з навколишньою дійсністю, а фінал часто є трагічним, тож цей жанр має високий рівень психологічного впливу на глядача. На відміну від драми, мелодрама має більш високе емоційне забарвлення. Історії цього жанру розкривають духовний світ героїв, їхні почуття та переживання. Зазвичай сюжет таких історій базується на темі кохання й має щасливий фінал [5, с. 75].

Спростовано припущення про те, що переважання певних жанрів в українському аудіовізуальному мистецтві відображає культурні потреби українців. Як можна побачити з результатів дослідження, український глядач неохоче обирає жанр драми, а віддавав перевагу зарубіжним кінострічкам таких

жанрів, як фентезі, бойовик, комедія, анімація, фільм жахів.

Постмодерністська течія у світовому кінематографі, що визначається, зокрема, контрастним поєднанням елементів з різних естетичних систем і форм мистецтва, вплинула на появу нових жанрів або використання елементів різних жанрових структур.

Спростовано твердження про те, що відсутність певних жанрів в українському медіапросторі свідчить про чужорідність наративної конструкції таких фільмів до традиційних та культурних особливостей українців. Хоча українській культурі притаманне використання містичних образів, вітчизняний кінематограф не може похвалитися достатньою кількістю якісних кінострічок жанрів хорор, жаху, трилер тощо. Офіційна позиція радянської ідеології виступала проти створення фільмів подібних жанрів [4, с. 35]. Попри це, все ж таки можна спостерігати поодинокі спроби режисерів створити радянський фільм жахів. Через таку позицію радянської влади з'являлися твердження про те, що нашія культура це не властиво, жахи – не для нас, це аморальні уподобання західних країн. Коли в 1967 році на теренах Радянського Союзу з'явився один із перших фільмів представників жанру жахів – «Вій», у Європі активно розвивалися жанри джалло та психологічний хорор, у США – слешер, у Японії – японський хорор. Міжкультурна дифузія створювала нові умови для появи окремих жанрів, наративні структури яких характерні для різних національностей. В Україні окремого хорор-жанру, що враховує національні особливості, не виникало. Підписуючи закон

про державну підтримку національної кінематографії у 2017 році, президент Петро Порошенко пояснив, що насамперед надаватиметься підтримка фільмам патріотичного спрямування, а не фільмам жахів [7]. Утім, завдяки присутності в українській культурі фольклорних, міфологічних, релігійних, історичних та традиційних елементів містицизму, можна вважати, що розвиток такого жанру, як фільм жахів, в Україні є достатньо перспективним.

У сучасному аудіовізуальному виробництві можливе жанрово-стильове різноманіття фільму виступає для митця справжньою палітрою фарб з безліччю кольорів, змішуючи які можна отримувати нові відтінки, що допоможуть глибше розкрити історію, висловити авторську позицію, сформувати стійкий наратив фільму. За наведеними прикладами українського ігрового кінематографа можна простежити, як елементи різних жанрових систем впливають візуальне рішення стрічки та драматургічну складову.

Присутність або відсутність певних жанрів фільмів в Україні зумовлена історичними, політичними, культурними та освітніми процесами. Нині можна схарактеризувати українське аудіовізуальне мистецтво як таке, що має авторську позицію і перебуває в процесі розвитку жанрово-тематичної палітри. Результати дослідження мають теоретичне та практичне значення для кіновиробництва в Україні, а також формують дослідницьку нішу для подальшого вивчення розвитку кожного окремого жанру, що присутній в українському аудіовізуальному мистецтві періоду незалежності.

Джерела та література

1. База національних фільмів України. Державне агентство України з питань кіно. 2021. URL : <https://usfa.gov.ua/movie-catalog>.
2. Ефимов Э. М. Замысел – фильм – зритель. Москва : Искусство, 1987. 270 с.
3. Жанры кино : сб. ст. НИИ теории и истории кино / ред. В. И. Фомин. Москва : Искусство, 1979. 319 с.
4. Зінич С. Г. Кіномистецтво соціалістичного реалізму. Тенденції. Пошуки. Проблеми. Київ : Мистецтво, 1984. 102 с.

5. Капельгородська Н. М. Сучасний пригодницький фільм. Київ : Наукова думка, 1984. 184 с.
6. Кульчинська Л. Сміслоутворення в кінематографі: жанрові механізми. Київ : НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, 2016. 144 с.
7. Порошенко заявив, що держава має підтримувати патріотичні фільми, а не фільми жахів. *Детектор медіа*. 2017. URL : <https://detector.media/infospace/article/129695/2017-09-07-poroshenko-zayavyv-shcho-derzhava-maie-pidtrymuvaty-patriotychni-filmy-a-ne-filmy-zhakhiv/>.
8. Сидоренко Б. Ужасам здесь не место. Фильмы каких жанров предпочли украинцы в 2020 году. *Media Business Reports*. 2021. URL : <https://mbr.com.ua/ru/news/ukraine/4369-zanrovy-e-predpocheniya-ukraincev-v-kinoproekte-2020-goda>.
9. Филиппс Л., Йоргенсен М. В. Дискурс-анализ: теория и метод. Харьков : Гуманитарный центр, 2004. 336 с.
10. Altman R. *Film / Genre*. Lnd. : BFI Publishing, 2000. 246 p.
11. Cohen R. History and Genre. *New Literary History*. 1986. Vol. 17 (2), pp. 203–218.
12. Kaminsky S. M. *American Televisual Genres*. Chicago : Nelson-Hall, 1986. 288 p.
13. Nichols B. *Introduction to Documentary*. Indiana University Press, USA, 1984. 128 p.
14. Netflix: Ukrainian movies. *Netflix*. 2023. URL : <https://www.netflix.com/browse/m/genre/81673891>.

References

1. ANON. Database of National Films of Ukraine. *Ukrainian State Film Agency*. 2021. Available from: <https://usfa.gov.ua/movie-catalog> [in Ukrainian].
2. EFIMOV, Eduard. *Idea – Film – Viewer*. Moscow: Art, 1987, 270 pp. [in Russian].
3. FOMIN, Valery, ed. *Film Genres: Collected Papers*. Research Institute of Cinema Theory and History. Moscow : Art, 1979, 319 pp. [in Russian].
4. ZINICH, Svitlana. *Film Art of the Socialist Realism. Trends. Search. Problems*. Kyiv: Art, 1984, 102 pp. [in Ukrainian].
5. KAPELHORODSKA, Nonna. *Modern Adventure Film*. Kyiv: Scientific Thought, 1984, 184 pp. [in Ukrainian].
6. KULCHYNSKA, Lesia. *Sense Creation in Cinematography: Genre Mechanisms*. Kyiv: NAS of Ukraine, M. Rylskyi IASFE, 2016, 144 pp. [in Ukrainian].
7. ANON. Poroshenko has Declared that the State should Support Patriotic Films, but not Horror Films. *Detektor Media*, 2017. Available from: <https://detector.media/infospace/article/129695/2017-09-07-poroshenko-zayavyv-shcho-derzhava-maie-pidtrymuvaty-patriotychni-filmy-a-ne-filmy-zhakhiv> [in Ukrainian].
8. SIDORENKO, Boris. There is no Place for Horrors Here. Movies of What Genres are Preferred by Ukrainians in 2020. *Media Business Reports*. 2021. Available from: <https://mbr.com.ua/ru/news/ukraine/4369-zanrovy-e-predpocheniya-ukraincev-v-kinoproekte-2020-goda> [in Russian].
9. PHILLIPS, Luisa J., Marianne V. JORGENSEN. *Discourse Analysis: Theory and Method*. Translated from English. Kharkiv: Humanitarian Center Publishers, 2004, 336 pp. [in Russian].
10. ALTMAN, Rick. *Film / Genre*. Lnd.: BFI Publishing, 2000, 246 pp. [in English].
11. COHEN, Ralph. History and Genre. *New Literary History*. 1986. Vol. 17 (2), pp. 203–218 [in English].
12. KAMINSKY, Semen. *American Televisual Genres*. Chicago: Nelson-Hall, 1986, 288 pp. [in English].
13. NICHOLS, Bill. *Introduction to Documentary*. USA, Indiana University Press, 1984, 128 pp. [in English].
14. Netflix: Ukrainian Movies. *Netflix*. 2023. Available from: <https://www.netflix.com/browse/m/genre/81673891> [in Russian].

Надійшло / Received 13.11.2023

Рекомендовано до друку / Recommended for publishing 04.03.2024